

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ (ОЗДОРОВЧИЙ КОМПОНЕНТ)

У статті розглянуто теоретичні аспекти оздоровчого компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, а саме: організація харчування дітей і підлітків; медико-санітарно-епідеміологічні вимоги до оздоровлення дітей і підлітків; формування навичок здорового способу життя; програми психологічних тренінгів; фізкультурно-оздоровча, спортивно-масова та туристсько-краєзнавча робота педагогічного колективу в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Ключові слова: оздоровчий компонент; дитячий заклад оздоровлення та відпочинку; харчування дітей і підлітків; медико-санітарно-епідеміологічні вимоги; фізкультурно-оздоровча, спортивно-масова, туристсько-краєзнавча робота.

Сьогодні, в період відродження та формування національної освітньо-виховної системи України, актуальною була й залишається проблема оздоровлення дітей і підлітків в умовах функціонування дитячих закладів відпочинку. Виокремлюючи основні напрями діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, слід зосередити увагу на його основних змістових компонентах: виховному, оздоровчому та соціально-психологічному. Виховний компонент розглядає різновид напрямів виховної діяльності; оздоровчий компонент зосереджує увагу на повноцінному харчуванні дітей, дотриманні медико-санітарно-епідеміологічних вимог, фізкультурно-оздоровчій, спортивно-масовій та туристсько-краєзнавчій діяльності; а соціально-психологічний компонент забезпечує дослідження законів і закономірностей психічного життя, розвитку й проявів психічних явищ, механізмів серед дітей і підлітків у тимчасовому колективі.

Метою статті є визначення теоретичних аспектів оздоровчого компонента діяльності дитячого закладу відпочинку. Виходячи із цього ми досліджуємо:

- 1) організацію харчування дітей і підлітків;
- 2) медико-санітарно-епідеміологічні вимоги до оздоровлення дітей і підлітків;
- 3) формування навичок здорового способу життя;
- 4) програми психологічних тренінгів;
- 5) фізкультурно-оздоровчу, спортивно-масову та туристсько-краєзнавчу діяльність дітей і підлітків в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Організація харчування дітей і підлітків в умовах діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Відомо, що в оздоровленні суб'єктів оздоровчо-виховного процесу особливе місце відводиться організації харчування дітей і підлітків, що в подальшому сприяє покращенню здоров'я покоління, яке підрастає.

По-перше, харчування дітей у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку забезпечує оптимальну потребу дитячого організму у визначених кількостях і співвідношенні злаків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних солей, води.

По-друге, у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку дотримуються режиму харчування з інтервалом не більше ніж чотири години.

По-третє, в закладі оздоровлення та відпочинку забезпечується обов'язкове дотримання співробітниками харчоблоку особистої гігієни; санітарних вимог стосовно приготування їжі; збереження продуктів, що швидко псуються; суворе дотримання встановлених термінів реалізації продуктів харчування, готових страв тощо.

Слід підкреслити, що взаємозалежність між здоров'ям і якістю харчування була відома ще за часів Гіппократа, Демокрита, Цельсія, Галена, пізніше – Ю. Лібиха, М.І. Певзнера, А.А. Покровського, А.М. Уголева [1] та ін. На особливу увагу заслуговують рекомендації Управління в справах сім'ї та молоді Донецької області державної адміністрації, в яких зосереджено увагу на питаннях організації харчування згідно з Державними санітарними правилами та нормами [2, с. 11–26].

Медико-санітарно-епідеміологічні вимоги до оздоровлення дітей і підлітків.

Медико-санітарно-епідеміологічні вимоги до оздоровлення дітей і підлітків завжди залишаються однією з основних умов функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, на що вказують: І.М. Коротков, який розглядає дотримання санітарних вимог дітьми, підлітками та працівниками в літньому таборі [3, с. 6–7]; С.М. Вендель, який зосереджує увагу на санітарно-гігієнічних вимогах до організації піонерських таборів, медичному контролю за фізичним вихованням та самообслуговуванням, медичним контролем за харчуванням дітей тощо [4, с. 7–196]; С.Є. Лазарев, який визначає чотири періоди (підготовчий, організаційний, основний і заключний) організації та вирішення питань лікувально-оздоровчої та профілактичної роботи з дітьми [5, с. 3]; М.П. Гребняк, який розкриває валеологічні основи літнього оздоровлення [6, с. 3–280]; також М.П. Гребняк разом із В.В. Ніколаєнко й О.А. Дмитренко та ін. обґрунтовують інноваційні технології оздоровлення дітей безпосередньо у літніх установах оздоровлення та відпочинку [7, с. 24–26; 8; 9].

Формування навичок здорового способу життя.

Дослідники О.В. Вінда, А.Й. Капська, О.Г. Карпенко, О.П. Коструб, Н.Л. Лук'янова, Н.Ю. Максимова, Н.Б. Підлісна, І.Г. Сомова [10] приділяють особливу увагу формуванню навичок здорового способу життя дітей і підлітків. Необхідною складовою роботи з профілактики тютюнокуріння, алкоголізму та наркоманії є своєчасне виявлення підлітків “групи ризику” та надання їм психолого-педагогічної допомоги. Для цього фахівці, що працюють із дітьми в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (практичні психологи, педагогічні працівники, лікарі та ін.), повинні мати достатній рівень поінформованості про причини виникнення потягу до тютюну, алкоголю, наркотиків у підлітків і володіти відповідними соціально-психологічними техніками та методами.

Програми психологічних тренінгів.

Пропонуючи сучасні техніки та методи психологічної підтримки дітей і підлітків, О.П. Коструб розробляє програму психологічного тренінгу “Як

стати вільним і любимим (профілактика паління та інших форм поведінки залежності в підлітків 12–16 років)”; О.В. Вінда створює авторську програму психологічного тренінгу “Життя без гачка (профілактика тютюнопаління й інших форм залежної поведінки)”, а І.Г. Сомова залучає дітей і підлітків до програми валеологічного тренінгу “Скажемо курінню – Ні!” [10, с. 5].

Фізкультурно-оздоровча, спортивно-масова та туристсько-краєзнавча діяльність дітей і підлітків в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Не менша увага приділяється дослідниками спортивно-масовій та туристсько-краєзнавчій діяльності дитячого закладу. Так, В.М. Кочашкін акцентує увагу на плануванні й обліку роботи з фізичного виховання [11, с. 268–280]; М.А. Мариняко – на питаннях організаційної роботи; А.А. Костенко та М.А. Мариняко розглядають питання кадрової політики; В.І. Тритиниченко окреслює коло питань організації, змісту, форм і методів роботи із фізичного виховання серед учнів і студентської молоді; Я.Є. Бяльковський розглядає проблему спортивного обладнання; П.І. Погиба та В.В. Маєвський піднімають проблеми пропаганди фізичної культури та спорту; А.К. Зубенко, Ю.Ф. Мамаєва та Г.І. Соков обговорюють питання лікарського контролю [12].

Поряд із цим дослідники акцентують увагу на нових наукових відкриттях щодо вікових закономірностей розвитку фізичних якостей у юних спортсменів [13, с. 6–133]; освітньо-профілактичній роботі в умовах табору [14, с. 192; 15; 16]; дають матеріал для добору ігор та їх проведення на всіх етапах навчально-тренувальної роботи з дітьми [17, с. 3–103] або взагалі використовують літо для масового навчання плаванню [18, с. 1–128].

Фізичне виховання в дитячому закладі, на думку В. Євтушка, є однією з найважливіших ділянок роботи з дітьми. Основними його завданнями є: зміцнення здоров’я, фізичного розвитку та загартування дітей; удосконалення їх рухових умінь і навичок, набутих під час навчального процесу в школі; прищеплення інтересу та формування санітарно-гігієнічних знань, умінь і навичок; розвиток морально-вольових та організаторських здібностей особистості [19, с. 46–48]. Б.С. Толкачов зазначає, що фізична культура виступає чудовим засобом уникнення всіх захворювань [20, с. 3–176]; вона повинна відповідати віку й рівню підготовленості вихованців та узгоджуватися з режимом табору [21, с. 51–54]. Як стверджують Т.Є. Криводуд, Н.А. Кулик, О.В. Міщенко, фізкультурно-масова та спортивна робота повинна прищеплювати всім дітям, і особливо фізично слабким, стійкість звички до постійних занять фізичними вправами [22, с. 4].

Тому за умов чітко організованої й спланованої системи фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової та туристсько-краєзнавчої роботи повною мірою розкриваються змістові аспекти оздоровчого компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, а саме:

1) визначення впливу на організм дітей і підлітків фізичної культури та спорту; зміцнення здоров’я та загартування організму;

2) сприяння колективному розвитку рухливих якостей під час ігрової діяльності, фізичних вправ, гімнастики тощо;

3) формування прикладних навичок орієнтування, розширення пізнавальних можливостей особистості в природному середовищі, уміння вижити в нестандартних ситуаціях;

4) виховання витривалості, спостережливості, відповідальності, бережливого ставлення до природи, турботи про іншого;

5) сприяння інтенсивності впливу на зростання і формування молодого організму, удосконалення спортивних знань, умінь і навичок;

6) зміцнення здоров'я шляхом прийому сонячних і повітряних ванн, водних процедур, купання;

7) формування необхідних санітарно-гігієнічних навичок;

8) розвиток пізнавальних інтересів про історичне минуле та сучасний стан спортивного життя.

Поряд із цим фізкультурно-оздоровча, спортивно-масова та краєзнавчо-туристська робота, як і інші складники оздоровчого компонента, повинні будуватися на засадах особистісно орієнтованого навчання шляхом урахування інтересів і потреб дітей різних вікових груп. За такого підходу забезпечуватиметься:

а) зміцнення здоров'я шляхом залучення дітей до фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової та краєзнавчо-туристської роботи;

б) виховання інтересів до систематичних занять фізичною культурою, спортом, туристсько-краєзнавчою роботою, а також формування пізнавальних інтересів про історію та розвиток фізичної культури, спорту та туризму;

в) активна пропаганда здорового способу життя дітей і підлітків, яка стосується всіх сфер здоров'я – фізичної, соціальної, духовної, психічної;

г) закріплення санітарно-гігієнічних знань, умінь, навичок (особиста гігієна дитини, режим життя тощо) та поширення знань про охорону здоров'я.

Як бачимо, оздоровчий компонент спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних можливостей дитини, формування в неї пізнавальних інтересів до фізичної культури та здорового способу життя і враховує:

1. Організаційно-підготовчі заходи, що проводяться в закладі з метою забезпечення виїзду дітей до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (організація міської чи районної комісії та дитячих оздоровчих секторів; підготовка закладу до літньої оздоровчо-виховної роботи; протипоказання щодо направлення дітей до табору; попередня робота та вимоги до персоналу дитячого закладу; отримання дозволу на відправку дітей до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку тощо).

2. Організаційно-підготовчу роботу медичного персоналу з метою забезпечення відправки дітей до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (план роботи з медичного обслуговування дітей; організаційно-підготовча робота перед виїздом і в перші дні перебування дітей у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку).

3. Санітарно-гігієнічні вимоги до організації діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (санітарні вимоги до території та приміщень, контроль за санітарним станом дитячого закладу, миття рук, прання та прасування дитячих речей в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку тощо).

4. Санітарні вимоги до водопостачання і каналізації дитячої установи.

5. Організацію лікувально-оздоровчих заходів (диспансерне спостереження за дітьми із хронічними захворюваннями, основні положення режиму дня тощо).

6. Медичний контроль за фізичним вихованням у дитячому закладі (форми фізичного виховання дітей, основні вимоги до спортивних майданчиків, протипоказання для занять фізичною культурою та спортом, медико-санітарне забезпечення масових спортивних занять, лікарський контроль за роботою спортивних секцій і занять, функціональні проби).

7. Медичний контроль за організацією трудового виховання та самообслуговування дітей у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку (гігієнічні вимоги до організації трудового процесу, самообслуговування дітей у дитячому закладі).

8. Медичний контроль за харчуванням дітей (фізіологічні основи харчування; режим харчування; норми харчування; заміна одних продуктів харчування іншими; контроль за меню-розкладкою; теоретичні підрахунки хімічного складу продуктів і калорійність продуктів харчування; санітарні вимоги щодо утримання харчоблоку; особиста гігієна персоналу харчоблоку; загальні правила миття посуду й інвентаря; загальні санітарні вимоги щодо утримання та збереження харчових продуктів; санітарне оцінювання харчових продуктів, їх термічна обробка та збереження).

9. Протиепідеміологічні заходи при виникненні інфекційних захворювань.

10. Дезинфекційні заходи.

11. Санітарно-просвітницьку роботу серед вихованців дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Висновки. Таким чином, теоретичні аспекти проблеми оздоровлення дітей під час відпочинку враховують:

1. Забезпечення високоякісної організації процесу харчування в умовах функціонування дитячого закладу, а саме:

а) забезпечення необхідних умов роботи харчоблоку;

б) визначення обов'язків осіб, відповідальних за організацію харчування;

в) роботу комісії по складанню семиденного меню та меню-розкладки;

г) дотримання необхідних норм харчування, транспортування продуктів, обладнання харчоблоку та збереження продуктів;

д) визначення правового порядку забезпечення якості харчових продуктів;

е) дотримання вимог кулінарної обробки харчових продуктів, вітамінізації солодких страв і напоїв;

ж) дотримання режиму миття скляного та кухонного посуду.

2. Дотримання медико-санітарно-епідеміологічних вимог до функціонування дитячого закладу, а саме:

а) проходження медичного огляду суб'єктами оздоровчо-виховного процесу;

б) організацію лікувально-профілактичних і гігієнічних заходів;

в) визначення переліку необхідної документації в закладі оздоровлення та відпочинку.

3. Організацію безпечної життєдіяльності суб'єктів оздоровчо-виховного процесу дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

4. Використання оптимальних форм і методів оздоровлення дітей під час відпочинку; виховання підростаючого покоління фізично здоровим і загартованим.

Список використаної літератури

1. Організація харчування в санітарно-курортних закладах та технологічні карти страв : в 2 т. / за ред. Е.О. Колесника. – К. : Купріянова О.О., 2004. – Т. I: Офіційні документи. – 2004. – 385, [4] с.

2. Организация питания в детском оздоровительном лагере / Управление по делам семей и молодежи Донецкой области государственной администрации, отдел по гуманитарным вопросам областного совета профессиональных союзов. – Донецк, 2006. – 247 с.

3. Коротков И.М. Зимний пионерский лагерь / Игорь Михайлович Коротков. – М. : Молодая гвардия, 1977. – 142 с.

4. Вендель С.М. Медицинское обеспечение пионерских лагерей / Самуил Мордухович Вендель. – 3-е изд., дополн. и перераб. – Л. : Медицина, 1979. – 232 с.

5. Основные задачи медицинского обеспечения детей в летнем оздоровительном лагере : метод. рек. / Методический детский центр “Артек”. – Алушта, 2000. – 23 с.

6. Гребняк Н.П. Валеологические основы летнего оздоровления детей : монография / Николай Петрович Гребняк. – Донецк : Норд-Пресс, 2006. – 281 с.

7. Гребняк Н.П. Оздоровительные технологии в летних детских учреждениях / Н.П. Гребняк, В.В. Николаенко, О.А. Дмитренко // Довкілля та здоров'я. – 2007. – № 2. – С. 24–27.

8. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін. ; за ред. З.Н. Курлянд]. – [3-те вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

9. Настільна книга педагога : посіб. для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / [упоряд.: В.М. Андреева, В.В. Григораш]. – Х. : Основа, 2006. – 352 с.

10. Формування навичок здорового способу життя в дітей і підлітків / [Н.Ю. Максимова, А.Й. Капська, О.Г. Карпенко та ін.] ; за ред. В.Г. Панка. – К. : Ніка-Центр, 2001. – 264 с.

11. Качашкин В.М. Методика физического воспитания : учеб. пособ. для учащихся школьных пед. училищ / Виктор Михайлович Качашкин. – 5-е изд., доп. – М. : Просвещение, 1980. – 304 с.

12. Справочник физкультурного работника / [под ред. Н.Ф. Савицкого]. – 2-е изд., допол. и перераб. – К. : Здоров'я, 1978. – 344 с.

13. Новое в методике воспитания физических качеств у юных спортсменов / [под общей ред. к.п.н., мастера спорта СССР В.П. Филина]. – М. : Физкультура и спорт, 1969. – 208 с.

14. Літо для дитини : посібник : [у 2 ч.] / [упоряд.: О. Главник]. – К. : Главник, 2007. – Ч. 2. – 192 с.
15. Программы и методические рекомендации спортивно-оздоровительного лагеря. – М. : ГОУЦРСДОР, 2003. – 64 с.
16. Спортивне дозвілля клієнтів соціальної роботи: профілактика, реабілітація, реінтеграція : метод. розробки з організації масових спортивних заходів. – Житомир : ЖДУ, 2007. – 52 с.
17. Онопрієнко Б.Й. Ігри та розваги на воді / Борис Йонович Онопрієнко. – К. : Здоров'я, 1977. – 104 с.
18. Булгакова Н.Ж. Плавание в пионерском лагере / Н.Ж. Булгакова – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Физкультура и спорт, 1989. – 128 с.
19. Євтушок В. Фізичне виховання в літньому оздоровчому таборі / Василь Євтушок // Фізичне виховання в школі. – 2002. – № 1. – С. 46–48.
20. Толкачев Б.С. Физкультурный заслон ОРЗ / Борис Сергеевич Толкачев. – М. : Физкультура и спорт, 1992. – 176 с.
21. Єрегіна С. “Професійна кухня” інструктора з фізкультури і спорту у дитячому таборі / Світлана Єрегіна // Здоров'я та фізична культура. – 2005. – квітень (№ 7/8). – С. 51–54.
22. Міщенко О.В. Організація проведення оздоровчих заходів у літніх таборах відпочинку : навч.-метод. посіб. до вивчення курсу фізичного виховання різних груп населення / О.В. Міщенко, Н.А. Кулик, Т.Є. Криводуд. – Суми : Сум ДПУ ім. А. Макаренка, 2003. – 58 с.

Наказный М.О. Теоретические аспекты деятельности детского заведения оздоровления и отдыха (оздоровительный компонент)

В статье рассматриваются теоретические аспекты оздоровительного компонента деятельности детского оздоровительного учреждения, а именно: организация питания детей и подростков; медико-санитарно-эпидемиологические требования к процессу оздоровления; формирование мировоззрения, нацеленного на здоровый образ жизни; программы психологических тренингов; физкультурно-оздоровительная, спортивно-массовая и туристско-краеведческая работа педагогического коллектива в условиях функционирования детского оздоровительного учреждения.

Ключевые слова: оздоровительный компонент, детское оздоровительное учреждение, питание детей и подростков, медико-санитарно-эпидемиологические требования, физкультурно-оздоровительная, спортивно-массовая, туристско-краеведческая работа.

Nakazny M. Theoretical aspects of children's rehabilitation and recreational establishment (health component)

In the article we take into consideration theoretical aspects of health-improving component of children's health and recreation institutions, that is children catering, medical, sanitary and epidemiological requirements to health improving of children, forming of healthy life-style skills, programs of psychological trainings, physical and health training, sports and fitness, tourist and local history activities of teaching staff in working conditions of children's health and recreation institution.

Key words: health-improving component; children's health and recreation institution; children catering; medical, sanitary and epidemiological requirements; physical and health training, sports and fitness, tourist and local history activities.